

Harmonija evanđeoskih izvještaja o ukazivanjima G. N. I. Krista poslije uskrsnuća.

Dr. Mijo Selec, vjeronučitelj.

(Nastavak.)

b) Čas dolaska žena na grob.

Evangelisti se slažu obzirom na dan polaska žena na grob Spasiteljev, ali se čini, da se razilaze u točnijoj oznaci vremena. Matejeva oznaka vremena: *ὁπὲρ δὲ σαββάτων, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων . . .* označuje prijelaz iz noći iza subote u dan prvi po suboti. Vrijeme, koje hoće Matej istaknuti može se smjestiti između početka zore i onog časa kad prvi sunčani trak grane iza obzorja. Za to vrijeme se može kazati, da noć (ili prijašnji dan) svijetli u sljedeći dan ili da sljedeći dan rudi.

Marko označuje vrijeme sa: *καὶ λίαν πρῶτ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνήμα, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου.* Čini se da Marko sam sebi protuslovi kad sa *λίαν πρῶτ* kaže vrlo rano (Vulg. valde mane), a sa *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου.* (Vulg. orto iam sole) — kad je sunce izašlo. Vulgatino »iam« nalazi se samo u dva grčka rukopisa kao *ἔτι*⁸⁷ i to ovako *ἔτι ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου.* Ovo ispravljaju neki u *οὐκ ἔτι ἀνατείλαντος* kao da bi negacija ispala, ali nemaju zato dokaza, jer s negacijom nema nijedan rukopis niti tako ne citira nijedan sv. otac ili crkveni pisac.⁸⁸ Cod. D. imade mjesto *ἀνατείλαντος* particip prezenta *ἐνατέλλοντος*, a neki rukopisi Itale »oriente sole«. Kad bi se to moglo usvojiti, nestalo bi poteškoće. Hug pristaje uz aoristnu formu, ali je uzimlje u značenju prezenta, da

⁸⁷ Pözl: Kommentar IV. 391.

⁸⁸ Maldonat p. 679.

dovede u sklad sa *λίαν πρωῖ*.⁸⁹ Belser dvoji o tome, da *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* potječe iz pera evanđeliste Marka, jer se ne slaže sa *λίαν πρωῖ*. Nema razloga, da pristanemo uz Belsera te brišemo *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* ili da ga zamijenimo sa slabo posvjedočenim *ἀνατέλλοντος*, jer se *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* dade dovesti u sklad sa *λίαν πρωῖ* i sa ostalim evanđelistima. Hugovo pak rješenje nije baš na odmet. Ako aorist često zamjenjuje prezent u grčkom jeziku, zašto ne bi uzeli ovdje particip aorista u značenju prezenta. No držim, da je sigurnije ostati kod toga, da je orto (iam) sole točan prijevod, t. j. da Marko sa *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* hoće kazati, da je sunce već izašlo.

λίαν πρωῖ — valde mane — vrlo rano, ne može nipošto značiti jedan točno određen časak, nego označuje u širem smislu časak u vrijeme između prvog početka zore (primum crepusculum aurorae) i prvog traka sunca koje izlazi, a u strogom smislu časak u istom među vremenu, ali bliže k početku zore. *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* nije također samo za sebe precizno ili na minutu i sekundu određeno vrijeme, već se može uzeti, da označuje: 1° onaj čas ili sekundu, kad je sunce sasvim izašlo, 2° neko dulje ili kraće vrijeme iza ishoda sunca. Ako se k tome uzme u obzir, da je u Palestini svitanje t. j. vrijeme od početka zore do prvog sunčanog traka vrlo kratko,⁹¹ to se može mirne duše reći, da ekstremni časovi vremena označenog sa *λίαν πρωῖ* i vremena označenog sa *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* on koji su si najbliže gotovo koincidiraju. Ako k tome dopustimo sa Hugom participu aorista *ἀνατείλαντος* značenje prezentsko, što se može dopustiti, nestaje i najmanjeg traga protuslovlja. A ako uzmemo stroži prijevod ne može se opet reći, da je još protuslovlje kod Marka, obzirom na kratkoću vremena između ekstremnih časova vremena prve i druge oznake. Evanđelista Marko sa *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* točno determinira *λίαν πρωῖ* te hoće kazati: vrlo rano, baš u onaj čas, kad je

⁸⁹ Hug: Gutachten 2. 209 vidi kod Pözl: Koment. 391.

⁹⁰ Belser: Geschichte des Leidens . . . str. 475.

⁹¹ At notum est in Palaestina diluculum esse multo brevius quam apud nos, ita ut diluculo exorto statim etiam sol appareat. Knabenbauer: Comment. in Marcum str. 431.; Schuster-Hölzammer: Handbuch zur Bibl. Gesch. II. 585.

sunce sasvim izašlo (ili baš u onaj čas, kad je sunce izlazilo).

Luka označuje vrijeme sa: *τῆ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων ὄρθρου βαθύως*. Imenica *ὄρθρος* znači: išhod sunca, jutro, svitanje.⁹² Pri-djev *βαθύς* znači o vremenu: dubok, visok (altus).⁹³ *ὄρθρου βαθύως* dakle znači vrlo rano u jutro. Kako pojam dubok (*βαθύς*) u duhu grčkog jezika, kad se njime hoće označiti čas dana opredjeljuje ga bliže k noći, te ovdje *βαθύς* determinira riječ *ὄρθρος* onamo, da *ὄρθρου βαθύως* znači vrijeme prije izlaza sunca, a tome je smislu u prilog i Vulgatin prijevod: valde diluculo. Da i ovdje distinguiramo, možemo kazati, da *ὄρθρου βαθύως* u širem smislu označuje vrijeme od prvog časa zore do prvog traka sunca, što više može se kazati do potpunog izlaza sunca; a u strožem smislu vrijeme bliže k početku zore. Prema strožem smislu možemo slobodnije prevesti na hrvatski sa: rano u zoru ili u ranu zoru.⁹⁴

Ivan (20, 1.) označuje vrijeme sa *πρωτὶ σκοτίας ἔτι οὐσης* (Vulg. mane, cum adhuc tenebrae essent) — rano, dok je još bila tama. Da Ivanova oznaka ne označuje potpunu tamu, to se može mirne duše uzeti.⁹⁵

Promatrajući sada vremenske oznake sviju četiriju evangelista, vidimo, da se Ivan i Matej potpuno slažu. *Ὅψε δὲ σαββάτων, τῆ ἐπιφωσκόνουση εἰς μίαν σαββάτων* se pokriva sa *τῆ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων . . . πρωτὶ σκοτίας ἔτι οὐσης*. No čini se da se Marko i Luka razilaze jer *λίαν πρωτὶ . . . ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* (Mar. 16, 2.) i *ὄρθρου βαθύως* (Lk. 24, 1.) ne mogu označivati jedan te isti čas. Lukina oznaka određuje ranije doba dana, a

⁹² Petračić: Gérč.-herv. rječnik, Wilke: Lexicon Gr. lat.

⁹³ Petračić: Gérč.-herv. rječnik, Wilke: Lexicon Gr. lat.

⁹⁴ . . . in früher Morgendämmerung . . . Pözl: Kommentar IV. B. str. 390.; . . . beim Morgengrauen . . . Dausch: Die Heil Schrift I. str. 522.

⁹⁵ Pözl tumači ovako: Vorerst ist zu bemerken, dass der Johanneische Bericht nicht von einer herrschenden Finsternis, sondern von einer noch vorhandenen Dunkelheit zu verstehen ist. Wird damit Lukas verglichen, der von früher Morgendämmerung spricht, und Markus, der die betreffende Zeit als »früh morgens« bezeichnet, so werden die weitere Bestimmung dieses Evangelisten: orto iam sole am einfachsten von der vorhandenen Morgenröte erklären, in welcher nach populärer Darstellungsweise die Sonne zwar schon aufgegangen, aber erst in ihren Vorboteu am Horizont erschienen war. Kommentar IV. 392.

Markova nešto kasnije. No time još nijesu u protuslovlju, jer na drugi momenat se odnosi Markova oznaka vremena, a na drugi Lukina.

Marko imade pred očima označujući vrijeme, momenat, kad su žene stupivši u grob opazile anđele u obličju mladića, jer nije moguće da bi se Markova oznaka vremena odnosila na: *καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτὰς· τίς ἀποκλύσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου*. Te se riječi naime imadu smatrati kao regresija, jer je isključeno, da bi žene došavši na grob i vidjevši ga pitale se: tko će nam odvaliti kamen? Ta vide, da je kamen odvaljen sa groba. Morale su dakle žene to govoriti ili putem ili u vrtu, ali prije nego su na grobu i vide da je otvoren. *ἦν γὰρ μέγας σφόδρα* spada po smislu k pitanju *τίς ἀποκλύσει ἡμῖν τὸν λίθον*, jer se žene zato pitaju: tko će nam otvoriti grob?, jer je bio velik. Moralo bi dakle *ἦν γὰρ μέγας σφόδρα* stajati pred *καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν ὅτι ἀνακεκλύεται ὁ λίθος*, ali jer unatoč što logički spada k gornjem pitanju, ne kao odgovor na pitanje, već kao opravdanje pitanja ne dolazi neposredno iza pitanja, moramo uzeti i riječi između pitanja *τίς ἀποκλύσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου* i *ἦν γὰρ μέγας σφόδρα* kao regresiju ili kao prijelaz iz regresije na prikazivanje hronološkim redom. Drugim riječima Marko označivši vrijeme htio je napisati što stoji u r. 5. i dalje, ali prije nego to napiše bilo je potrebno, da prikaže bojazan žena, da ne će moći izvršiti pobožno djelo. Valja priznati, da ova kombinacija u koliko se odnosi na r. 4. nije tako sigurna kao što je sigurna s obzirom na r. 3., ali da imade dosta vjerojatnosti mislim, da se ne može poreći, tim više, što se njome vremenska razlika između Markove i Lukine vremenske oznake dovodi u sklad.

Kod Luke oznaka vremena (koja obasiže u sebi vrijeme između početka zore i prvog traka sunca koje izlazi) odnosi se na momenat, kad su žene opazile odvaljen kamen sa groba. Od tog časa do razgovora žena sa anđelima prošlo je toliko vremena, da govor anđelov ženama pada u isto vrijeme, koje označuje Marko za isti razgovor, t. j. u čas kad je sunce izašlo. Nema dakle protuslovlja između Marka i Luke u oznaci časa kad su žene došle ka grobu.

Matejeva oznaka vremena odnosi se na dolazak Marije Magdalene i druge Marije na grob. Isto tako i Ivanova oznaka vremena. Po tome nema protuslovlja niti između Mateja i Ivana naprama Marku i Luki u oznaci časa kad su žene došle na grob Isusov.

2. Kad je otvoren grob Isusov?

Iz Mateja 28, 2—5. čini se, da je anđeo na očigled žena otvorio grob Isusov (pošto je Isus već prije uskrsnuo), dok iz ostalih triju evanđelista jasno se razabire, da su žene našle već odvaljen kamen sa groba. Radi toga što Marko, Luka i Ivan (Mr. 16, 4; Lk. 24, 2; Iv. 20, 1.) jednodušno ističu, da su žene našle već odvaljen kamen sa groba, moramo uzeti da su retci 2—4 u 28. glavi Matejevoj regresija prema retku 1., te da Matej nije mislio kazati, da se potres i otvorenje groba dogodilo na očigled ženama. Ne slijedi to samo iz Marka, Luke i Ivana već i iz samog Matejevog teksta. Iz Mt. 28, 11—16 može se naslućivati, što više, sa dosta vjerojatnosti zaključiti, da se potres i otvorenje groba nije zbilo na očigled ženama. Da su žene bile prisutne, kad se potres dogodio, vidjela bi ih straža, te bi sigurno stražari to kazali poglavarima svećeničkim. Ako im ne bi odmah kazali, ali svakako bi to učinili nakon što su ih poglavari uputili, da kažu, da su spavali kad je bilo ukradeno tijelo Isusovo. Stražari su bili zabrinuti za svoju kožu, te bi sigurno pomislili: što ako se sazna, da su žene bile kod groba, kad se to dogodilo? Ne će li nam se predbaciti, da smo dopustili da žene ukradu tijelo, koje smo morali čuvati? Recimo da se to sve dogodilo na očigled ženama, nije moguće da bi se stražari oporavili, dogovorili, što će učiniti (to se mora sponirati), prispjeli do poglavara svećeničkih i javili im, što se dogodilo do onoga časa dok se žene vraćaju sa groba.⁹⁶

Marko nam pripovijeda da su žene pobjegle nakon što su vidjele anđele i čule veselu vijest, da je Isus uskrsnuo — *ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου, εἶχεν γὰρ αὐτάς τρόμος καὶ ἐκστασις· καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπαν· ἐφοβοῦντο γάρ* (Mr. 16, 8.). Zar ne bi te iste žene pobjegle, ili zar im se ne bi isto dogodilo što i straži, da

⁹⁶ Fruhstorfer: Die Evangelieberichte über die den Erscheinungen des Auferstandenen... Th. fr. Quart. Schrift Linz (LXXII) 1919. str. 196.

se potres dogodio i andeo kamen odvalio na očigled njima, pa makar vidjele odmah i andela.

Matej potanko prikazuje nastojanje poglavara svećeničkih, da osujete uskrsnuće Isusovo (27, 62—66), a nakon što je Isus uskrsnuo, da osujete vjeru u uskrsnuće (28, 11—16.). Što više Matej to jedini izvješćuje. Da pobije laž, koju su poglavari bacili u svijet mora spomenuti kako je grob otvoren. Kad to nije spomenuo prije 28, 1., mora to sada naknadno spomenuti.

Iz svega, a osobito obzirom na ostale evanđeliste slijedi, da Matej ne protuslovi Marku, Luki i Ivanu, već da su retci 2—4 regresija prema retku 1.⁹⁷

3. Svrha dolaska žena na grob Isusov.

Evanđeliste različito ističu svrhu ili razlog posjeta groba Isusova po ženama. Matej kaže: *ἦλθεν Μαριὰμ ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία θεωρῆσαι τὸν τάφον* (28, 1.), Marko: *Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ (τοῦ) Ἰακώβου καὶ Σαλώμη ἠγόρασαν ἀρώματα ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσιν αὐτὸν.* (16, 1.), Luka: *... ἐπι τὸ μνήμα ἦλθον φέρουσαι ἃ ἠτοίμασαν ἀρώματα* (24, 1.). Ivan jednostavno kaže *Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται... εἰς τὸ μνημεῖον.* Iz toga što svi evanđeliste spominju Mariju Magdalenu, te što oznaka vremena zahtjeva, da svi evanđeliste govore o jednom te istom posjetu žena, moramo uzeti da svi evanđeliste ovdje govore o jednom te istom i to prvom posjetu groba po ženama.

Koji je smisao Matejevih riječi *θεωρῆσαι τὸν τάφον*? Dali Matej isključuje tim riječima svrhu posjeta groba, koju ističu Marko i Luka? Ivan ne spominje da je Magdalena došla na grob Spasiteljev sa nakanom, da pomaže tijelo Njegovo. Što više Ivan je izvjestio da su Josip Arimatejski i Nikodem tijelo Isusovo sa miomirisima posuli. (*ἔλαβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶν τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν*) (Iv. 19. 40.). Da li Ivan time kao i ne spominjanjem svrha posjeta žena isključuje nakanu žena, da pomažu tijelo Isusovo? Dali su konačno žene imale razlog da uznemiruju grobni mir, kad je Isus bio pokopan, sicut mos est Judaeis sepelire, t. j. nije li bila suvišna nakana pomazivanja

⁹⁷ Pözl: Komentar IV. 395 ss.; Knabenbauer: Com. I.—2, str. 552.

kad je Isus već po židovskom običaju pokopan? Židovi su svoje pokojnike pripremali za pogreb tako, da su najprije tijelo oprali, a zatim umotali u platno i kod toga su posipali po tijelu i platnu mirodije i kropili sa uljem. Tjelesa bogataša i odličnika su pomazivali t. j. ne samo da bi pošropili tijelo sa uljem, već su ga dobro pomazali skupocjenim miomirisnim uljem i dobro natrli, da se ulje upije u kožu pokojnika. Balzamiranje po egipatskom načinu nijesu preduzimali, jer su se žacali parati tijelo i vaditi utrobu pokojniku.⁹⁸ Tijelo Isusovo nijesu Josip Arimatejski i Nikodem pomazali, već su ga samo posuli sa mirodijama i eventualno samo pošropili sa uljem, što se jasno razabire iz Ivanova izvještaja o ukopu Isusovu (Iv. 19, 38—42.), a posve je razumljivo, jer je vrijeme bilo odmjereno. Ljubav pobožnih žena napram Isusu nije im dozvoljavala, da puste tijelo Isusovo, da bez počasti, koju uživaju tjelesa mnogih pokojnika — bez potpunog pomazanja — počiva u grobu. Ljubav njihova i nepotpuno pomazanje jest razlog, zašto su nakanile narušiti grobni mir. To je motiv i isprika.

Što Ivan sam izvješćuje o posipanju tijela Isusova sa mirodijama, a sinoptici o tome šute, ne slijedi, da im je to bilo nepoznato ili da toga uopće nije bilo. Usporedimo li sinoptičko izvješćivanje⁹⁹ o pogrebu Isusovu vidimo, da gotovo doslovce jednaki izvještaj donose, te možemo sa velikom vjerojatnošću uzeti, da je Luka svoj izvještaj uzeo iz Marka, a Marko iz Mateja. Za Mateja pak nije čudo, što mimoilazi taj detail, jer on mimoilazi mnoge daleko važnije stvari na pr. ukazivanja Isusova u Jeruzalemu, a Galilejsko donaša samo jedno. Matej je izostavio to jer je sumaran,¹⁰⁰ a Marko i Luka, jer se povode za Matejem. Ne može se dakle reći, da Marko i Luka šute o upotrebi mirodija kod pogreba Isusova, jer to po njima kane žene naknadno učiniti. Isto tako ne isključuje Ivan, a niti Matej, da su žene došle s nakanom da pomažu tijelo Isusovo.

⁹⁸ Schlegg: *Bibl. Archeologie*. Freiburg im Breisgan 1887, str. 631; Pözl: *Komentar IV*. 370; Vimer: *Muka i Slava G. I. K.* Zagreb 1922, str. 237.

⁹⁹ Mt. 27, 57—62, Mr. 15, 42—47, Lk. 23, 50—56.

¹⁰⁰ Matej imade i razloga da bude sumaran t. j. da suponira, da je Isus po židovskom običaju ukopan, jer on piše svoje evanđelje židovima, a njima ne treba toga spominjati.

Kad bi Matej isključivao nakanu žena, da pomažu tijelo Isusovo, onda bi njegove riječi *θεωρῆσαι τὸν τάφον* imale smisao: došle su da vide grob i da se nad grobom isplaču. No to je isključeno, jer je psihološki neshvatljivo zašto nijesu žene, koje su Isusa toliko ljubile, došle već u subotu na njegov grob, kad je subota kao blagdan prošla. Iz Marka (16, 1.) vidi se, da nijesu mogle doći već u subotu, jer su kupovale mirodije.¹⁰¹ Matej dakle ne isključuje nakanu žena, da pomažu tijelo Isusovo.

Time nijesmo stvar još riješili. Treba još znati, zašto Matej spominje kao svrhu *θεωρῆσαι τὸν τάφον*? To će biti jasnije obazremo li se na to, koje žene spominje koji evanđelist.

Matej spominje samo dvije: Mariju Magdalenu i drugu Mariju; Marko: Mariju Magdalenu, Mariju Jakobovu i Salomu; Luka: Mariju Magdalenu, Ivanu i Mariju Jakobovu, ali dodaje, da su bile i druge žene s njima; Ivan: Mariju Magdalenu, ali iz r. 20, 2. vidi se, da Magdalena nije bila sama.¹⁰² Što slijedi iz toga? Marko i Luka se nipošto ne razilaze u broju i imenima žena, jer i ako Luka umjesto Salome spominje Ivanu, on dodaje: *καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς*, a time suponira ne samo Ivanu nego i još koju. Zašto Marko spominje samo tri spomenuti ću kasnije. Zašto Matej spominje samo dvije žene: Mariju Magdalenu i drugu Mariju, a Ivan spominje samo Magdalenu i barem još jednu ženu suponira u 20, 2.? Držim da nije dostatan odgovor onaj, koji se ne obazire na *θεωρῆσαι τὸν τάφον*

¹⁰¹ Marko kaže: *καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου . . . ἠγόρασαν ἀρώματα . . .* (16, 1.), a Luka: *ὑποστρεψασαὶ δὲ ἠτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα, καὶ τὸ μὲν σάββατον ἠσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν* (23, 56).

Prema Marku su dakle kupile mirodije u subotu na večer, a prema Luki u petak kad su se povratile sa pogreba pripravile su mirodije. Zašto da se tu traži protuslovlje između Marka i Luke. Sasvim je jasno, da nijesu mogli u petak iza pogreba, prije nego je počeo blagdan subote, kupiti sve što je bilo potrebno za pomazanje. Ono što su dospjele kupiti odnosno što su imale to su pripravile, kako ističe Luka, a što im je manjkalo to su prikupile u subotu u večer.

¹⁰² *ὅτε οἶδαμεν πῶς ἔθιξαν αὐτόν* ne može biti nipošto pluralis maiestaticus, jer sv. Ivan nikad ne dopušta, da pojedinac govori u pluralu. Cf. Zahu: *Das Evang. des Johannes*, Leipzig 1921. str. 673; Cellini: *op. c.* str. 114 i s.

niti na oznake vremena, kad su žene došle na grob Isusov. Promotrimo li točnije oznake vremena kod Mateja, Luke i Ivana vidjet ćemo, da se Matejeva oznaka potpuno slaže sa Ivanovom t. j. obojica označuju isti čas. Za Luku se mora kazati, da označuje nešto kasniji čas. I ako *βαθέως* opredjeluje *ῥῆθρον* bliže k noći, ne smijemo uzeti, da *ῥῆθρον βαθέως* označuje čas, koji koincidira sa časom označenim po Mateju i Ivanu, već moramo uzeti u obzir i Markovu oznaku vremena: *λίαν πρωτ... ἀνατείλατος τοῦ ἡλίου*. Ta pak oznaka udaljuje čas označen po Luki onamo, da bude nešto kasnije od Matejevog i Ivanovog.

Iz toga što Matejeva oznaka vremena označuje raniji čas od Lukine slijedi vrlo vjerojatno, da je Marija Magdalena sa drugom Marijom išla nešto naprijed pred drugim ženama,¹⁰³ da vidi hoće li moći sa drugim ženama otvoriti grob i pomazati tijelo Isusovo. Tome vrlo lijepo odgovara Matejeva oznaka svrhe pohoda groba: *θεωρῆσαι τὸν τάφον*, koja je prema glavnoj svrsi, pomazanju, priprava.¹⁰⁴ Tako Matej sa *θεωρῆσαι τὸν τάφον*, ne isključuje glavnu svrhu već je suponira. Time je ujedno i to jasno, zašto Matej spominje samo dvije žene.

To tumačenje ne protivi se niti ostalim evanđelistima. Sa Ivanom je u skladu, a Marku i Luki se ne protivi. Marko ne spominje sve žene, koje su došle na grob, koje čudo onda

¹⁰³ Da su žene došle u dvije grupe dopušta i Cellini: »Nel sistema che ammette diversi gruppi di donne la soluzione della difficoltà é anche piu facile, potendosi supporre che un gruppo andasse alla tomba coll' unico di visitarla, ed un altro gruppo vi si recasse coll' intento di rendere possibilmente au nuovo tributo di affetto al Signore profumandone di aromi la salma.« Gli ultimi Capi del Tetramorfo . . . Roma, 1906, str. 112. No ne može se uzeti sa Cellinijem, da su žene došle u dvije grupe tako, da je prva grupa imala jedinu svrhu pohoditi grob (coll' unico di visitarla), nego prva je grupa došla kao predstraža.

¹⁰⁴ Cur ergo Mathaeus dixit, ad videndum sepulcrum venisse? Non utique, ut iudicaret, ad videndum tantum sepulchrum, non ad ungendum Christi venisse corpus, sed ut iudicaret, venisse quidem ad ungendum, sed dubitantes tamen, an possent ungere, quia sciebant monumentum magno clausum lapide. Itaque sollicitae de ea re in via inter se dicebant: Quis revolvat nobis lapidem ab ostio monumenti? Significavit ergo Mathaeus, venisse eas ut viderent sepulcrum, num ita clausum et munitum esset, ut ingredi possent et ingressae ungerent Christum.

ako ne spominje, koje su išle naprijed. Osim toga on imade pred očima dolazak žena u grob Isusov, a Luka dolazak onih žena na grob koje su nosile mirodije. Nadalje Markovo izbrisanje žena odnosi se direktno na kupovanje mirodija, a indirektno na dolazak na grob.

N a p o m e n a. 1. Moglo bi se prigovoriti: odakle evangeliste znadu tako precizno za pojedine momente, kad su se dogodili. No to je lahko razumljivo. Svakoj ženi se usjeklo u spomen vrijeme za koji momenat. Marija Magdalena je sigurno pripovijedala apostolima i učenicima Isusovim, da je došla ka grobu, dok je još bila tama. Jedna od onih žena što su ostale kod groba i ušle u grob, kad je Magdalena otrčala k Petru rekla je učenicima, da su *ἄγγελος βαθεῖος* došle ka grobu. Druga opet pripovjedajući o doživljajima na grobu spomenula, koje je doba bilo kad su ušle u grob i vidjele anđele. Smiješno bi bilo misliti, da je svaka žena ili koja bilo od njih za svaki pojedini momenat odredila vrijeme.

N a p o m e n a. 2. Druga Marija je Marija Jakobova. To se vidi iz usporedbe Mt. 27, 56 sa 27, 61 i 28, 1., te sa Mr. 15, 47 i 16, 1. U 27, 56 kaže Matej, da su pod križem Isusovim bile Marija Magdalena i Marija majka Jakoba i Josipa, a kod ukopa Marija Magdalena i druga Marija (27, 61.). Jasno je dakle, da na oba mjesta (27, 61 i 28, 1.) pod druga Marija imade se razumjeti Marija majka Jakova i Josipa, koju Marko zove sad majka Josipova (15, 47.), sad majka Jakobova (16, 1.).

4. Anđeo javlja ženama vijest o uskrsnuću Isusovu.

Čim je Marija Magdalena došla do groba Isusova i vjerojatno se osvjedočila, da je grob prazan, progovorivši sa svojom pratilicom par riječi (sigurno je pitala: što to znači?, a možda i briznula u plač.) otrči u grad k Petru i Ivanu, da ih obavijesti o tome što je vidjela. Maldonat drži, da je Magdalena prije vidjela anđele, čula vijest o uskrsnuću Isusovu i samoga Isusa vidjela, a tek onda da je trčala k Petru i Ivanu. On to tumači ovako. Ivan se ne drži historijskog reda. »Ego cum Joannem lego, perspicere mihi videor, eum omnibus praetermissis rebus, es properare voluisse, ut exponeret, quomodo ipse, et Petrus continuo ad primum Magdalenae verbum, ad viderendum sepulcrum cucurrissent. Itaque et angelorum, et

Christi omissa visione, suam et Petri ad monumentum festinationem exponit.¹⁰⁵ Da izbjegne objekciji, kako je mogla Magdalena prešutjeti da je vidjela anđele i Gospodina, kaže: Quod si propterea Petro, et Joanni, se angelos, et Dominum vidisse non dixit, quod illi simulatque primum audierunt verbum, non expectatis pluribus ad sepulcrum cucurrerunt? Quid si prudenter noluit illis Angelorum, et Domini visionem exponere, sed ita narrare factum, quasi sublaturum solum de sepulcro Christum putaret, ut eos, et ad visendum sepulcrum, et ad quaerendum Christum magis accenderet, credens fore, ut si ad monumentum irent, et Angelos, sicut ipsa, et Christum viderent; nec suo illis testimonio iam opus esset?¹⁰⁶ Maldonatovo mišljenje ne može se održati jer:

1.º Ivanov izvještaj čini prije dojam, da pripovijeda hronološkim redom, nego li obrnuto. Ivan popunjuje sinoptike, on plastički i zorno opisuje činjenice, i što je glavno on je u većoj mjeri očevidac nego Matej. Ivan je sam išao sa Petrom na grob, što za druge apostole ne znamo. Kao popunjivač, kad bi Ivan htio ovdje samo sadržaj popunjivati, a ne i smisao, ne bi Ivan, koji se voli u anonimnosti u svom Evanđelju sakrivati, iznašao svog posjeta sa Petrom na grob. Upravo »ex sensu obvio« slijedi, da Ivan u odlomku 20, 1—18. kani popuniti Mateja onamo, da nije smisao Mt. 28, 5, da su žene (i Magdalena) odmah čim su došle na grob vidjele anđele, te Luku, da se ne bi mislilo, da su Petar i Ivan išli na grob (prvi puta) nakon što su žene vidjele anđele i o tom izvjestile apostole. Ivanovo zorno prikazivanje potvrđuje, da je on u većoj mjeri očevidac nego li Matej, a to nas sili, da prije uzmemo da je Matej nejasan i sumaran, da se ne drži hronološkog reda, a s njime i Marko i Luka, nego da to uzmemo za Ivana.

2.º Kad bi Ivan htio svojim izvještajem doći čim prije do toga, kako je on sa Petrom išao na grob, a propustiti ukazanje anđela i Isusovo, on bi propustio referirati to opširnije ali ne bi propustio spomenuti barem ukazanje Isusovo odnosno ne bi stavio u usta Magdalenina samo *ἦσαν τον κύριον*. Uostalom u tom bi slučaju Magdalena ponovno vidjela anđele

¹⁰⁵ Maldonat: In Mat. 688.

¹⁰⁶ Ibidem str. 689.

i Isusa, što je isključeno, jer je Magdalena kod toga ukazanja još mišljenja, da su Gospodina uzeli (20, 14. 15.), te ukazanje anđelovo i Isusovo kako ga Ivan opisuje je prvo, što je Magdalena imala — i jedino.

3.º Nikako se ne da psihološki opravdati, da bi Magdalena čuvši prije od anđela vijest o uskrsnuću i vidjevši samoga Uskrsnuloga i razgovarajući s Njime kazala učenicima: *ἦραν τὸν κύριον...* Kako bi ona do toga došla, da sasma protivno javi? Možda je mislila, da vidi duha, kad joj se Isus ukazao, te je putem počela sumnjati o uskrsnuću Isusovu i pomislila na krađu tijela Isusova i prve su joj riječi bile apostolima: *ἦραν τὸν κύριον...*, a Petar i Ivan i ne pitajuć je ništa odmah bježe ka grobu? Ili je hotimice krivo obavjestila apostole (Petra i Ivana), da ih sklone, da pođu na grob? To je jedno i drugo isključeno. Ovo predbacivati Magdaleni mislim, da znači ne malenu nepravdu i uvredu nanašati ovoj svetoj ženi, koja je toliko ljubila Isusa, da je svojom ljubavi zasluživala (ukoliko se tolika milost uopće zaslužiti može), da Ga vidi iza uskrsnuća prije nego su Ga apostoli vidjeli. Magdalena je doista pomislila na krađu tijela Isusova kad je opazila otvoren grob i da u njem nema tijela Isusova, ali da bi kod te misli ostala nakon vijesti anđelove a osobito nakon ukazanja Isusova isključeno je. Istina je, da mnogi ljudi, osobito koji nemaju inteligencije neznadu ukratko pripovijedati neki događaj već počinju od početka i epskom opširnošću pripovijedaju cijelu stvar, ali i neuki ljudi kad kazuju koji veliki događaj najprije istaknu glavnu stvar, a onda počinju od početka te detaljno stvar prikazuju. Isusovo uskrsnuće je taki događaj, da Magdalena došavši k Petru i Ivanu, da je prije imala ukazanje Gospodinovo, ne bi drugo mogla prije reći, nego: uskrsnuo je Gospodin ili vidjela sam Gospodina živoga ili slično, a tek onda bi pripovijedala druge stvari. No recimo, da je Magdalena svejedno nakon ukazanja rekla: uzeše Gospodina, zar se može razumjeti, da bi Petar i Ivan odmah potrčali ka grobu, a da ne pitaju: kada? tko? i slično. Na ta pitanja bi im Magdalena morala reći: ne znam. A onda bi sljedila daljnja pitanja, na koja bi dobili od Magdalene za odgovor detaljni izvještaj o njezinu pohodu na grob, ukazanju anđela i samog Isusa. Tada pak Ivan ne bi mogao u usta Magdalenina staviti

samo: *ἦραν τὸν κύριον ἐκ τοῦ μνημείου καὶ οὐκ οἶδαμεν ποῦ ἔθηκαν αὐτόν* već bi morao dometnuti, da je Marija Magdalena vidjela Isusa. Sasma je dakle sigurno, da Magdalena nije bila prisutna kod ukazanja anđela ostalim ženama,¹⁰⁷ nego je vidjevši samo prazan grob otrčala k Petru i Ivanu.

Kad je Magdalena otišla u grad, drugarica je njezina sa ženama, koje su u taj čas prispjele noseći mirodije ušla u grob. U grobu su neko vrijeme prestravljeno gledale i mislile, što to ima značiti, što nema tijela Isusova. Za koji čas opaze dva anđela. Jedan anđeo im javlja, da je Isus uskrsnuo i šalje ih k učenicima, neka im jave, da će Ga u Galileji vidjeti. Kad su žene čule veselu vijest izađu iz groba i pođu u grad da jave učenicima, što su vidjele i čule. O tome nam izvješćuju Matej 28, 5—8, Marko 16, 5—8 i Luka 24, 4—11. Ovi izvještaji sinoptika o ukazanju anđela ženama razlikuju se međusobno u broju, mjestu, držanju i govoru anđela, te u tome što su žene učinile kad su izašle iz groba.

Radi ovih razlika misli Euzebije Cezarejski, da 4 evanđelista govore o četiri ukazanja anđela ženama. Kod svakog da je bila prisutna Marija Magdalena. Prvo ukazanje opisuje Matej, četvrto Marko, a Ivan i Luka su u sredini. Matejeva Marija Magdalena možda nije identična sa Magdalenom kod Ivana. Možda se kod Mateja pogriješkom pisara uvuklo ime Magdalenino.¹⁰⁸ Ova se hipoteza Euzebijeva ne može prihvatiti, nego se mora uzeti, da je ukazanje anđela kod Mateja, Marka i Luke identično, a Ivanovo je posebno. To zahtjeva određenje vremena za to ukazanje i što se razlike u broju, mjestu, držanju i govoru anđela kod sinoptika dadu vrlo lijepo u sklad dovesti na temelju identiteta sinoptičkih izvještaja o tom ukazanju.

¹⁰⁷ Tako uzimlje West i Duquesue, (*«Parechhiedonne, Maddalena, Maria e Salome, essendo venute al sepolcro la domenica iunanzi giorno, ed avendo trovato rovesciata la fietra, Maddalena va ad avvertire Pietro e Giovanni, e in questo frattempo la luogo la scena riportata da s. Matteo (28, 5—6.) e da s. Marco (16, 6—8). Due angeli compaiono alle altre donie rimaste presso il sepolcro, e loro narrano la risurrezione del Salvatore.»* Cellini: *Gli ultimi Capi...* 62.), Belser: *Das Ev. des heil. Johannes* 1905., str. 529, Pöhlz: *Komentar* str. 421. i mnogi drugi.

¹⁰⁸ II., III., IV., VIII. quaestio ad Marinum. Migne s. gr. 22.

Oznaka vremena, kad su žene došle na grob, i ako nije kod sinoptika ista ipak zahtjeva identitet ukazanja anđela kod svih triju sinoptika. Matejeva oznaka vremena odnosi se na dolazak Marije Magdalene i druge Marije na grob Isusov. Lukina oznaka vremena, koja je vjerojatno nešto kasnija (t. j. označuje nešto kasniji čas) od Matejeve, odnosi se na dolazak ostalih žena. West i Duquesne¹⁰⁹ drže, da je ukazanje anđela izvješteno po Luki posebno od onoga, što ga izvješćuju Matej i Marko, te da su to ukazanje imale Ivana i druge žene, dok ukazanje izvješteno po Mateju i Marku bi imale Marija Jakobova i Saloma. Svoje mišljenje upiru sigurno na razliku anđelova govora — Matej i Marko imaju uputu u Galileju, a Luka podsjećanje na proročanstvo Isusovo u Galileji. Čas označen Matejevom oznakom i čas označen Lukinom oznakom i ako nijesu identični ipak su tako blizu, da je međuvrijeme prekratko za dva različna ukazanja anđela ženama.

Matej i Marko referiraju jednako govor anđela, ali je oznaka vremena kod njih različita više nego između Mateja i Luke. No jer se Markova oznaka: *λίαν πρωί... ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* odnosi na onaj momenat kad žene ugledaju anđele, a od dolaska žena na grob je moralo proći toliko vremena, da Marko može za momenat, kad žene ugledaju anđele odrediti čas sa svojom spomenutom vremenskom oznakom, odnosno to je vrijeme bilo kratko za dva ukazanja anđela. Da se to bolje razumije, odnosno da to dokažemo treba si predočiti kako je grob Isusov izgledao i kakova je bila duševna dispozicija žena kad su došle na grob.

Grob Spasiteljev je sastojao iz dviju u pećinu udubelih prostorija. Prva prostorija bijaše kao predvorje, a druga sam grob, gdje je bio kameniti lijes, na kom je počivalo tijelo Isusovo. Iz predvorja se ulazilo u grob na oniska vrata.¹¹⁰ Sam grob bio je tako tijesan, da za više od dvoje ljudi nije bilo mjesta u njemu.¹¹¹ Samo po sebi je jasno da je u samom grobu prije izlaza sunca bila tama, a poslije izlaza sunca polutama.

¹⁰⁹ Cellini op. c. str. 62 i 63.

¹¹⁰ Schuster-Holzammer: Handbuch zur Bibl. Gesch. II. 559; Dr. Vimer: Muka i Slava G. N. I. K. str. 239.

¹¹¹ Vimer: Ibidem str. 249.

Žene su došle žalosne na grob Spasiteljev, od potresnog događaja na Kalvariji nije ih žalost ostavila, žalost za milim Učiteljem nije im dala spavati već dvije noći. Satrvene od boli i nespavanja dolaze na grob i vide da je otvoren. Pogledi na otvoreni grob potresao ih, napunio ih sa neizvjesnošću. Začudeno se časak gledaju, a zatim se pitaju: što ima to značiti? Ogladavaju se naokolo ne će li koga vidjeti, koji je otvorio grob ili koji bi im znao što kazati o otvorenju groba. Ulaze u predvorje te kroz oniska vrata gledaju u sam grob, radi tame ne mogu ništa unutra vidjeti, te izlaze van iz groba. Pred grobom časak stoje razgovarajući o grobu, a možda i plačući. Ulaze ponovno u grob, čiju nutrinju pomalo rasvjetljuju prvi traci izlazećeg sunca, te sad kroz oniska vrata iz predvorja razabiru da u grobu nema tijela Isusova. Iz Lukinih riječi: *ὁ δὲ εὗρον τὸ σῶμα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἀπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο ἐπέστησαν αὐταῖς . . .* vidi se, da nijesu vidjele anđele prije nego su se osvjedočile, da u grobu nema tijela Isusova. Dakle po Luki izvješćeno ukazanje anđela ženama pada u isti čas sa onim koje izvješćuje Marko, a jer je Lukino u isti čas sa Matejevim slijedi da Matej, Marko i Luka referiraju isto ukazanje ženama. Time pada i Euzebijeva hipoteza o četiri razna ukazanja anđela, kao i West Duquesne-ova o dva ukazanja.

Gdje su žene vidjele anđele? U grobu ili izvan groba? Čini se, da Matej hoće kazati, da su anđela opazile izvan groba gdje sjedi na kamenu, kojega je od groba odvalio, a Marko i Luka, da su ga opazili u grobu. Jer je grob bio tako uzak, da je u njega stalo jedva dvoje ljudi, morale su žene biti u predvorju, odakle su u grobu vidjele anđele. No i anđeli su mogli biti u predvorju. Matej kaže: *ἄγγελος . . . ἀπεκάλυψεν τὸν λίθον καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ.* (28, 2.), no jasno je da se položaj anđelov, odnosi na onaj momenat, dok još nijesu bile žene kod groba. Što dakle smeta uzeti, da je anđeo, kad su stražari otišli ustao sa onog kamena i ušao u grob. Ako Matej pušta s vida, da je Magdalena otišla k Petru i Ivanu, ako čini regresiju (r. 2. 4.) te prelazi na ukazanje anđela, a da nije promijenio subjekat (Mariju Magdalenu), koje čudo što ne spominje da je anđeo ušao u grob i tamo nagovorio žene.

Koliko su anđela vidjele žene? Matej i Marko spominju jednoga anđela, a Luka dva anđela. Luka kaže u retku 5.: *εἶπαν πρὸς αὐτὰς* — dixerunt ad illas, ali time ipak ne isključuje, da je samo jedan anđeo govorio. Matej i Marko spominju anđela govornika. Za Mateja je to jasno. Marko kaže: *εἶδον νεανίσκον* — vidješe mladića.¹¹² I ako Marko time hoće kazati, da su vidjele jednoga anđela, ne isključuje drugoga. Moglo je biti, da su žene opazile najprije jednog anđela, a kad je taj počeo govoriti, opazile su i drugoga.

Marko kaže, da je anđeo sjedio s desne strane (*καθήμενον ἐν τοῖς δεξιotois*), a Luka, da su stajali kraj njih (*ὁδο ἐπέστησαν αὐταῖς*). To se može na dva načina protumačiti. Ili sa Cornelijem a Lapide: *Stare, per hebraismum competit cuilibet situi: tantum enim significat rem esse praesentem, sive recta consistat, sive sedeat, sive iaceat;*¹¹³ ili sa Fruhstorferom: Luka hoće istaknuti, da anđeo stojeći javlja veselu vijest o uskrsnuću Isusovu, dok Marko, koji kaže *εἶδον νεανίσκον καθήμενον* ... misli, da nije potrebno isticati da je anđeo ustao, već da se samo po sebi razumije, da će anđeo tu vijest stojeći javiti.¹¹⁴

Nema dakle protuslovlja u izvještajima sinoptika obzirom na mjesto, broj i držanje anđela, koje su žene vidjele u grobu Isusovu, te ove izvještaje moramo uzeti kao paralelna mjesta o jednom te istom predmetu. Te tekstove možemo ovako paralelizirati:

¹¹² Iz opisa slijedi da Marko sa *νεανίσκον* a Luka sa *ἀνδρες* misli na anđele. Mt. Joannes Angelos; Mr. et Lc. homines appellant; illi, quod erant, hi, quod primo aspectu videbantur declarantur. Maldonat: In Mat. 683.

¹¹³ Corn. a Lap.: Comm. in Mat. str. 648.

¹¹⁴ Fruhstorfer: Die Evangelienberichte über die den Erscheinungen des Auferstandenen ... str. 199.

Matej 28,

5. *μη φοβεισθε υμεις · οίδα γαρ δι' Ιησουν τον εστανρωμενον*
6. *ξμιτειτε · ονκ εστιν ωδε · ηγγερθη γαρ καθως ειπεν · δευτε ιδετε τον τοπον ουπου εκειτο.*
7. *και ταχυ πορευθεισαι ειπατε τοις μαθηταις αυτου δι' ηγγερθη απο των νεκρων, και ιδου προαγει υμας εις την Γαλιλαιαν, εκει αυτον ωψεσθε. ιδου ελπον υμιν.*

Marko 16,

6. *μη εκθαμβεισθε · Ιησουν ζητειτε τον Ναζαρηνον τον εστανρωμενον · ηγγερθη, ονκ εστιν ωδε · ιδε ο τοπος ουπου εθηκαν αυτον.*
7. *αλλα υπαγειτε ειπατε τοις μαθηταις αυτου και τω Πιτροω δι' προαγει υμας εις την Γαλιλαιαν εκει αυτον ωψεσθε, καθως ειπεν υμιν*

Luka 24,

5. *τι ζητειτε τον ζωντα μετα των νεκρων; ονκ εστιν ωδε, αλλα ηγγερθη.*
6. *μνησθητε ως ελλαλησεν υμιν ετι ον εν τη Γαλιλαια,*
7. *λεγων τον υιον του ανθρωπου δι' δελ παραδοθηναι εις χειρας ανθρωπων αμαρτωλων και στανρωθηναι και τη*
8. *τριτη ημερα αναστηναι. και εμνησθησαν των σημειων αυτου,*
9. *και υποστρεψασαι . . .*

Iz usporedbe ovih tekstova jasno je, da Matej i Marko nemaju podsjećanja na Isusovo proročanstvo u Galileji, a Luka nema upute u Galileju. Kako ćemo kasnije vidjeti, Marko i Matej ne isključuju ono što imade Luka, a Luka ne isključuje ono što imadu Matej i Marko.

Žene izlaze iz groba.

Kad je anđeo javio ženama vijest o Isusovu uskrsnuću, izlaze one iz groba i polaze u grad. Ovdje opet nailazimo na poteškoću. Matej kaže, da su pošle da jave apostolima tu veselu vijest koju su čule, a putem im se međutim Isus ukazao (28, 8—10.), Luka: da su javile odmah jedanaestorici i ostalima (ukazanje Isusovo ženama ne spominje) (24, 9.), a Marko: da su pobjegle i nikome nijesu ništa kazale (16, 8.).

Ovdje nam se namiču ova pitanja, na koja treba odgovoriti. Što hoće Marko kazati u r. 8.? Jesu li žene kasnije ipak javile apostolima ili uopće to nijesu učinile? Da li se Isus ukazao ženama kod povratka sa groba ili kasnije?

Usporedimo najprije Mateja 28, 8.: *καὶ ἀπελθοῦσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης* i Marka 16, 8.: *καὶ ἐξελθοῦσαι ἔφυλον ἀπὸ τοῦ μνημείου, εἶχεν γὰρ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις*. Matejeva riječ *φόβος* (Vulg. timor) = metus, timor, tremor; te odgovara Markovoj *τρόμος* (Vulg. tremor) = tremor, pavor. *χαρά* = gaudium, laetitia; *ἔκστασις* = stupor, status eius, qui novitate rei alicuius pariter perterritus atque in admirationem coniectus est (Mr. 16, 8.),¹¹⁵ veliko začuđenje, divljenje N. T.; oduševljenje, ushićenje.¹¹⁶

ἔκστασις prevodi Vulg. sa pavor.¹¹⁷ Matejeva oznaka *χαρᾶς μεγάλης* i Markova *ἔκστασις* dobro pristaju duševnoj dispoziciji žena, kad se vraćaju sa groba. Kolike su duševne boli te žene pretrpjele u petak, kad je mili Učitelj onako groznom smrću svršio svoj zemaljski život. Ta bol im nije dala spavati. Kad su išle na grob zadavao im teški kamen brige, kako i tko će im grob otvoriti. Kad su opazile, da nema tijela Isusova u grobu, bile su sigurno potpuno skršene. U tako dubokoj duševnoj depresiji iznenada vide nebesku pojavu anđelovu, što ih je bez dvojbe silno potreslo. Od boli satrvene i potresene nebeskom pojavom anđela, čuju preradosnu vijest, da je Isus uskrsnuo. Zar ih nije ta vijest tako duševno disponirala, da Marko pravo označuje njihovo duševno stanje sa: *εἶχεν γὰρ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις*.

Žene su pobjegle sa groba sa strahom i uzbuđenjem, koje je nastalo uslijed vesele vijesti, ali putem je uzbuđenje jenjavalo, uzbuđenje i strah prelazi u radost, žene se umiruju i misle kako će čim prije javiti učenicima preradosnu vijest. Marko sa riječju *ἔκστασις* označuje duševno stanje žena, kako je bilo neposredno iza vesele vijesti, a Matej riječju *μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης* označuje već u toliko smireno duševno stanje žena, da već misle kako će učenicima javiti tu vijest. Uostalom vrlo lagano se može uzeti, da Matejeve riječi *μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης* i Markove: *εἶχεν γὰρ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις* označuju isto duševno stanje naime borba između velikog straha i velikog veselja.

¹¹⁵ Wilke: Lexicon Gr. lat.

¹¹⁶ Petračić: Gèrč. hérv. rěč. kod

¹¹⁷ Pavor = Augst, Furecht, Bestünzung; Dr. Koch: Lateinisch-deutsches Handwerkerbuch. Leipzig. 1856.

Matejevo: *ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ* nije nipošto isključeno sa Markovim *καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπαν ἐφοβοῦντο γὰρ*, jer Matej hoće kazati, da su imale nakanu javiti apostolima a Marko, da to nijesu učinile putem. Sigurno su putem sastale Petra i Ivana i eventualno još kojega učenika, kojemu je još možda Magdalena kazala, da je grob prazan.¹¹⁸ Da Marko ima nakanu sa tim riječima isključiti, da su žene obavijestile koga na putu; a ne kani isključiti obavještenje u gradu učenicima (kao i prije toga ukazanje Isusovo ženama na putu) slijedi odatle, što to obavještenje spominju Matej i Luka.

Svakome je jasno tko usporedi Markov izvještaj o ukazanju anđela sa izvještajima Mateja i Luke, da je u Markovu izvještaju između retka 8. i 9. praznina. Baš ta praznina zahtijeva, odnosno opravdava, tvrdnju, da se Markove riječi *οὐδενὶ οὐδὲν εἶπαν* ne imadu uzeti u apsolutnom smislu. Na prvi mah je jasno, da je sa 8. retkom ne dovršen već prekinut izvještaj o ukazanju anđela ženama. Ako je pak izvještaj prekinut, a time je i nepotpun, ne može se tvrditi, da je u protuslovlju sa Matejevim i Lukinim izvještajem.

Kako je moglo doći do praznine između 8. i 9. retka, spomenuto je na str. 37. br. 1. B. S. g. 1929.

Žene su se dakle svakako vraćale sa groba sa nakanom, da jave učenicima anđelovu vijest o uskrsnuću Isusovu.

¹¹⁸ Sv. Augustin kaže: »... nisi intelligamus ipsorum angelorum nemini ausas fuisse aliquid dicere, id est, respondere ad ea quae ab illis audierant, aut certae custodibus quos iacentes viderunt.« (De consensu Evangelistarum l. III. c. 24. n. 64, p. 1197 M. 34). Na anđele se ne može to odnositi, već samo na one, koje su srele putem. — Belser drži, da žene otišavši sa groba nijesu odmah javile učenicima, jer ih je strah zadržao negdje u blizini groba u kakovu skloništu, te se nijesu pokazivale ni učenicima, koji su išli na grob (Petru i Ivanu) makar su to mogle. (Das Evangelium des heiligen Johannes. Freiburg im Breisgau, Herder 1905 str. 530). — »Die Frauen verliessen sofort, nachdem der Engel geredet, das Felsen-grab; ihr Weggang glich infolge ihrer grossen Furcht einer Flucht, und vorerst machten sie von der Erscheinung keine Mitteilung, und zwar aus Furcht; wahrscheinlich begegneten sie dem Petrus und Johannes; erst später erzählten sie ihr Erlebnis den Jüngern in der Stadt. Belser: Die Geschichte des Leidens und Sterbens der Auferstehung... str. 479 s. U potonjem djelu je Belser nešto promijenio svoje tumačenje, jer ne ističe, da su se sakrile već da su bježale.